

Vesa Vares

Tito 8 – Stalin 6. Vuoden 1952 olympia-kisojen Jugoslavian ja Neuvostoliiton kaksi ottelua ja niiden merkitys suomalaisen lehdistön kautta nähtynä

Helsingin olympiakisoista puhutaan – etenkin Suomessa – mielellään ”viimeisinä oikeina olympialaisina”, hengeltään melkein idyllisenä tapahtumana, jonka harmoniaa eivät vielä pilanneet liian massiiviset mitasuhteet eikä kylmän sodan henkikään, vaikka ensimmäistä kertaa kisoissa olivat molempien järjestelmien edustajat. Symbolisena mainitaan joskus 3000 metrin estejuoksu, jossa kultamitali ratkesi FBI:n ja KGB:n työntekijän välillä, mutta siinäkään juoksuun ei liittynyt mitään kyseenalaista eikä vihamielistä.

Yksi merkittävä poliittinen koitos kuitenkin koettiin, ja se liittyi kylmään sotaan. Se ei kuitenkaan liittynyt suoraan lännen ja idän suhteisiin, vaan se oli itse asiassa ”jäsentenvälinen” – kaksi Neuvostoliiton ja Jugoslavian välistä jalkapallo-ottelua. Tässäkään tapauksessa ei tosin tapahtunut mitään konkreettista yhteentörmäystä, mutta otteluiden tausta oli poliittisesti erittäin latautunut, ja niillä oli vahva symboliarvo ja toiselle osapuolelle suorastaan identiteettipoliittinen merkitys.

Tämä johtui siitä, että Neuvostoliiton ja Jugoslavian suhteet olivat 1940–50-lukujen vaihteessa mahdollisimman huonot. Kun Jugoslavian johtaja Josip Broz Tito ei ollut alistunut maailman kommunistisessa liikkeessä Stalinin määräysvaltaan, hänet oli julistettu sosialistisessa leirissä petturiksi ja viholliseksi, jonka kanssa ei saanut olla missään tekemisissä. Jugoslavia julistettiin boikottiin, ”titoismi” oli pahin leimakirves, jonka saattoi toiseen kommunistiin lyödä, ja Stalin koetti lietsoa Jugoslaviaan sisäistä kapinaa Titon kukistamiseksi ja Stalinille uskollisen henkilön istuttamiseksi hänen paikalleen. Stalin oli myös varma onnistumisestaan, koska hän oli uransa aikana onnistunut aina voittamaan kaikki yhteenotonsa omien aateveljien keskuudessa – ja likvidoinut fyysisesti valtaosan niistä, jotka saattoivat edes teoriassa nousta haastamaan häntä.

Tito kykeni kuitenkin Stalinin suureksi yllätykseksi pitämään puolensa. Hänen arvovaltansa partisaanisodan ajalta natsi-Saksaa vastaan oli suuri, ja hänen puolueensa ja armeijansa pysyivät hänelle uskollisina. Ne olivat tottuneet ottamaan käskynsä Titolta, ja koska Neuvostoliitto ei ollut sodan aikana vallannut Jugoslaviaa, ne katsoivat vapauttaneensa maan itse. Jugoslavian sisällä aseellinen valta oli sen omalla armeijalla, ja se oli riittävän vahva tekemään ajatukset sotilaallisesta hyökkäyksestä Jugoslaviaan hyvin kalliiksi. Näin ollen Tito ei suostunut alistumaan ja kesti painostuksen.

Tämä konflikti oli edelleen voimissaan Helsingin olympiakisojen aikaan, ja arpa oli tarpeeksi epädiplomaattinen heittämään Neuvostoliiton ja Jugoslavian joukkueet vastakkain jo kisojen alkuvaiheessa, kummankin toisessa ottelussa. Siihen mennessä Jugoslavia oli murskannut helposti Intian 10–1 ja Neuvostoliitto voittanut Bulgarian, joskin vaikeuksien jälkeen, jatkoajalla 2–1. Kyseessä oli kierroksen ehdottomasti kovatasoisin ottelupari, sillä kumpikin kuului turnauksen suosikkeihin, joten pelin saama huomio oli ymmärrettävää jo urheilullisista syistä. Ottelu käytiin Tampereella; aikataulusyistä osa jalkapallo-otteluista nimittäin järjestettiin muissa kaupungeissa kuin Helsingissä, Tampereen lisäksi myös Turussa ja Kotkassa, ensimmäiset pelit jo ennen avajaisia.

Kumpikin tavoitteli kultamitalia, mutta vielä tärkeämpää oli nimenomaan tämän ottelun voittaminen, sillä sen symbolinen arvo oli suunnaton. Loppusijoitus oli siihen verrattuna toissijainen. Etenkin Neu-

vostoliitolle tappio Jugoslavialle, Titolle, olisi arvovaltatappio, jollaista ei voitaisi hyväksyä. Jugoslavialaiset puolestaan eivät lähteneet kisoihin yhtään vähemmän militantisti: kuten Jugoslavian jalkapallohistoriaan perehtynyt brittitutkija Richard Mills kuvaa, heidän urheilulehtensä syytti avoimesti Neuvostoliiton käyttävän urheilua ja olympialaisia hyväkseen samalla tavalla kuin natsit olivat tehneet. Näin kirjoitettiin jo ennen kuin kävi ilmi, että Jugoslavia kohtaisi Neuvostoliiton kisoissa. Ottelun alla Jugoslavian lehdistön sävy muuttui vielä jyrkemäksi, ja se esitti neuvostoliittolaisille syytöksiä ammattilaisuudesta ja lääkkeiden käytöstä.¹

Joukkueet kohtasivat Ratinan stadionilla 20. heinäkuuta. Jugoslavia pelasi paremmin ja eteni jo 5–1-johtoon, kunnes loppuvaiheessa Neuvostoliiton joukkue kehitti uskomattoman loppukirin ja nousi viime hetken maaleilla tasapeliin 5–5. Kun jatkoajalla ei tullut lisämaaleja, tuolloisilla säännöillä tämä tiesi uusintaottelua. Jugoslaaveille tämä oli shokki. Eräs heidän pelaajistaan muisteli myöhemmin, että sen jälkeen, kun jo varmalta tuntunut voitto oli menetetty näin dramaattisella tavalla, kukaan heistä ei pystynyt nukkumaan tai syömään kahteen päivään, ja heidän maalivahtinsa käveli aamuyöllä useita tunteja edestakaisin Tampereen katuja. Tunnelmat olivat Belgradissakin synkkiä: kun turvallinen johto oli menetetty viime hetkillä ja neuvostoliittolaiset olivat loistaneet nimenomaan kestävyydellään, ennuste oli huono uusintaottelun kannalta. Neuvostoliiton maajoukkue oli kuuluisa nimenomaan hyvästä kunnostaan, joten sen olisi luullut kestävänsä lisärasituksen paremmin. Neuvostoliiton heikkous sen sijaan oli se, että se pystyi harvoin muuttamaan kesken pelin suunnitelmiaan ja ottamaan sitä kautta aloitteen, jos alkuperäinen suunnitelma ei tuonut toivottua tulosta.

Kuntokaan ei kuitenkaan lopulta auttanut. Jugoslavia voitti uusintapelin 3–1, vaikka puolueettomienkin tarkkailijoiden mukaan neuvostoliittolaiset pelasivat erittäin kovaotteisesti. Tarkkailijoiden mukaan Jugoslavia oli nyt jopa vielä selvemmin parempi kuin ensimmäisessä pelissä, ja sen henkinen selkäranka kesti senkin, että Neuvostoliitto meni aluksi 1–0 johtoon. Neuvostoliiton käyttämät kovat otteet saivat yleisesti kritiikkiä, eikä urheiluhenki ollut muutenkaan parhaimmillaan: eräs jugoslaavipelaaja muisteli myöhemmin, kuinka neuvostopelaajista yksi

nimitteli häntä fasistiksi, ja hän kuittasi kutsumalla neuvostopelaajaa kapitalistiksi, joka joutuisi kohta Siperiaan. Eräs heistä muisteli nähneensä sen jälkeen lehtiotsikon: TITTO 3 – STALIN 1.²

Neuvostoliiton kannalta pahin oli tapahtunut, ja seuraukset olivat sen mukaiset. Tulosta ei edes julkaistu maan lehdistössä, maajoukkue kiidätettiin takaisin Neuvostoliittoon kesken kisojen, ja sen pohjana ollut armeijan joukkue hajotettiin, koska se oli ”vahingoittanut neuvostovaltion arvovaltaa”. Kolme pelaajaa sai elinikäisen kilpailukiellon. Tosin joukkueen onneksi elettiin jo Stalinin hallinnon aivan loppuaikojä; Stalin kuoli jo seuraavana vuonna, sen jälkeen armeijan joukkue muodostettiin uudelleen, ja pelikieltoon joutuneiden pelaajien pelioikeudet palautettiin.³

Jugoslavia eteni lopulta loppuotteluun asti, jossa se hävisi Unkarille 2–0. Myös unkarilaisilla oli poliittinen tehtävä, koska he olivat Neuvostoliiton uskollisia liittolaisia, ja he suoriutuivat voittajina, sillä unkarilaisille olivat pelillisesti siihen aikaan maailman paras joukkue. Mutta Jugoslavia oli kuitenkin saanut sen, mitä se eniten halusi: nimenomaan Neuvostoliitto-ottelut olivat Jugoslavian kansalliselle identiteetille hyvin tärkeitä. Mills kuvaa, kuinka jännittyneinä Jugoslaviassa pelejä seurattiin ja kuinka suuren riemun voitto sai aikaan: ihmiset juhlivat kaduilla ja huutelivat iskulauseita, kuten ”meidän ovat parempia kuin Stalinin” tai ”Titon pelaajat ovat vahvempia”. Voitolla oli suuri merkitys myös niille jugoslavalaisille, jotka eivät olleet kiinnostuneita jalkapallosta, ja sitä juhlittiin Jugoslavian lehdistössä pitkään, ivaten neuvostoliittolaisen voitonvarmuutta kaikin mahdollisin keinoin.⁴

Kylmän sodan pehmeällä sektorilla

Kansainvälisen politiikan ja erityisesti kylmän sodan tutkimuksessa on viime vuosikymmeninä tarkasteltu entistä enemmän niin sanottua pehmeän sektorin kylmää sotaa, vastakkaisten leirien yrityksiä vaikuttaa, saada kannatusta, vaikutusvaltaa ja edullista imagoa muunlaisen kuin suoran poliittisen toiminnan tai sotilaallisen voiman kautta. Kauppa on yksi tämän tarkastelutavan luonnollisia sektoreita, mutta talouskin on

niin laaja ja raskas tekijä, että kaikkein eniten ”pehmeästä sektorista” on puhuttu kulttuuriin, koulutukseen ja tiedemaailmaan liittyvissä kysymyksissä. Yksi lohko on myös urheilu: se ei ole ehkä ollut yleiseltä painavuudeltaan edellisten luokkaa, mutta se varusti loputtomia mahdollisuuksia ”verettömille taisteluille” ja identiteetti- ja symbolipolitiikalle.

Tarvitsee vain ajatella, mikä symboli- ja identiteettivaikutus on ollut esimerkiksi sellaisilla tapahtumilla kuin Unkarin ja Neuvostoliiton vesipallopelillä Melbournen olympiakisoissa pian Unkarin kansannousun tukahduttamisen jälkeen, Tshekkoslovakian ja Neuvostoliiton otteluilla jääkiekon MM-kisoissa vuonna 1969, Tshekkoslovakian miehityksen jälkeen, Saksan Liittotasavallan ”synnyllä jalkapallokentällä” vuoden 1954 maailmanmestaruuden johdosta, ”ihmeellä jäällä” Lake Placidin olympiakisoissa vuonna 1980, Neuvostoliiton ja Kanadan Summit Series -otteluilla vuonna 1972. Moniin muutkin vastaavat tapahtumat ovat olleet niitä seuranneille ihmisille todella paljon muutakin kuin ”vain urheilua”.

Tämän pohjalta voi kysyä, miten edellä mainitut Jugoslavian ja Neuvostoliiton väliset ottelut ja niiden poliittisuus nähtiin Suomessa, jolle tämä aspekti ei ollut hankala vain olympiakisojen järjestäjän ominaisuudessa, vaan myös ajatellen Suomen varovaista Neuvostoliiton-politiikkaa?

Millskin mainitsee myös Suomen ulkopoliittisen aseman ongelmallisuuden ja sen vaikutuksen peliin. Jugoslavian lehdistö nosti asian esille ja kirjoitti Suomesta esimerkkinä, kuinka huonosti Neuvostoliitto kohteli pientä valtiota.⁵ Suomalaiset olisivat tuskin halunneet tällaista myötätuntoa, koska Neuvostoliittoa ei tullut ärsyttää. Toki on epävarmaa, kuultiinko siitä edes Suomessa koskaan.

Suomalaisten on muisteltu ja oletettu tukeneen otteluissa Jugoslaviaa jo oman tilanteensa, omien Neuvostoliitto-traumojensa vuoksi. Mills mainitsee Jugoslavian pelaajien muisteluista, kuinka koko katsomo kannusti heitä, sekä viittaa Jugoslavian lehdistön kertomuksiin, kuinka suomalaiset kantoivat jugoslaaveja kultatuolissa pelin jälkeen ja riemuitsivat näiden bussin vieressä niin, että lopulta poliisin oli raivattava tie auki. Tosin *New York Times* ja *Daily Telegraph* esittivät tietoja huomattavasti tasapuolisemmasta kannustuksesta. Ensin mainittu jopa viittasi siihen, kuinka Tampere oli Suomessa kommunismin vahva linnake, ja jälkim-

mäinen kertoi, että katsojia ryntäsi kentälle onnittelemaan neuvostoliittolaisia näiden tasoitettua ensimmäisen pelin.⁶

Ulkopolitiikan johtaja eli presidentti J.K. Paasikivi ei mainitse otteita päiväkirjassaan lainkaan, vaikka muuten olympiakisojen ulkopolitiittinen ulottuvuus oli niissä muutaman kerran esillä kisojen aikana. Jopa sellainen asia oli hänelle ongelma, että eteläkorealaiset urheilijat halusivat antaa hänelle lahjan, ja tähänkin liittyviä poliittisia vaaroja oli pohdittava yhdessä kaikkein luotetuimpien liittolaisten eli Urho Kekkonen ja Sakari Tuomiojan kanssa. Herrat miettivät, oliko edes mahdollista ottaa lahjaa vastaan, koska, kuten Kekkonen totesi, ”tämä asia joka muodossaan olisi Venäjään nähden paha”. Koreassahan käytiin edelleen sotaa, ja oli selvää, että Neuvostoliitto suhtautui hyvin vihamielisesti Etelä-Koreaan. Lopulta asia ratkaistiin siten, että ulkoministeriön virkamies otti lahjan vastaan, mutta tapaamista Paasikiven kanssa ei järjestetty.⁷ Paasikivi oli huolissaan niinkin pienen tuntuista asiasta, että Ruotsin sosialidemokraattien äänenkannattaja *Morgon Tidningen* oli moitinnut suomalaista katsomoa ruotsalaisvastaisesta käytöksestä.⁸ Ja hän oli huolissaan Suomen heikosta menestyksestä kisoissa, mihin hänen mukaansa piti saada muutos.⁹

Joka tapauksessa oli syytä välttää kaikkea, mikä sotkisi politiikkaa olympiakisojen järjestämiseen ja tapahtumiin, etenkin, jos asian saattoi ajatella koskettavan millään tavalla Neuvostoliittoa. Neuvostoliitto-Jugoslavia-peli oli tässä mielessä sikälikin hankala, että oli arvattavissa, että Suomen kommunistinen lehdistö kirjoittaisi siitä eri tavalla kuin muut lehdet, olkoonkin, että viimeksi mainitut tuskin politisoisivat asiaa, vaan keskittyisivät sen urheilulliseen puoleen. Kommunisteille oli kuitenkin suorastaan velvollisuus asettua Stalinin ja Titon yhteentörmäyksessä ehdoitta Neuvostoliiton puolella.

Seuraavassa tarkastellaan sitä, miten suomalainen lehdistö, etenkin sen poliittisesti sitoutunut osa käsitteli näitä kahta ottelua. Valtaosahan suomalaisista lehdistä sitä paitsi oli edelleen poliittisia, jonkin puolueen äänenkannattajia. Riippumattomuus nousi hallitsevaksi piirteeksi vasta myöhemmin. Tutkimusta varten käytiin läpi kaikkien puolueiden tärkeimmät äänenkannattajat, monista useampiakin kuin yksi. Puoluelehdistä mainittakoon erityisesti laitavasemmistoa edustaneet SKP:n Työkansan Sanomat, SKDL:n Vapaa Sana, sosialidemokraattinen Suomen

Sosialidemokraatti, Maalaisliiton Savon Sanomat, Kansanpuolueen Turun Sanomat ja Kokoomuspuolueen Uusi Suomi. Näistä Työkansan Sanomat ja Vapaa Sana olivat jo puolueuskollisuuden vuoksi velvoitettuja tulkitsemaan Stalinin ja Titon välisen kiistan ehdoitta Stalinin ja NKP:n näkemysten mukaisesti, etenkin kun elettiin vielä ”titoismin” vastaisen taistelun kiivaimpien puhdistusten aikaa.

Helsingin Sanomat ja Hufvudstadsbladet olivat puolestaan virallisesti riippumattomia, mutta molemmat edustivat länsimaista liberalismia, jälkimmäinen lisäksi vielä suomenruotsalaisuuden ääntä. Vielä enemmän kiinnostusta oli puolueiden tamperelaisilla äänenkannattajilla, pelattiinhan ottelut Tampereella.¹⁰

Periaatteessahan ottelut olisi voitua nähdä hyvin poliittisesti, ja siinä mielessä ”turvallisesti” poliittisesti, että niitä koskeva kirjoittelu voisi olla vapaampaa kuin sellainen, joka käsitteli suoraan tulenarkoja poliittisia kysymyksiä. Asioita olisi voinut käsitellä piilomerkitysten, sarkasmin, huumorin tai muiden vastaavien keinojen kautta ja siten tuoda esille myös pinnan alla olevia poliittisia sympatioita. Mielipiteiden ja viestien välittämisessä ”pehmeä” sektori saattoi sikäläkin olla tehokas, että paitsi että se oli vapaampi, se myös hyvin todennäköisesti tavoitti useampia lukijoita kuin lehden virallisen kannan määrittävä pääkirjoitus. Urheiluosastoissa oli omat toimittajansa, ja pakinoitsijat saattoivat tarttua myös urheilun kaltaisiin asioihin koettaessaan todistella lukijoille muiden poliittisten suuntien epäonnistumisia ja koomisuuksia.

Lehdet seurasivatkin urheilua hyvin tiiviisti, ja kyseiset kaksi ottelua herättivät suurta huomiota. Niistä kirjoitettiin runsaasti. Ottelut eivät kuitenkaan nousseet pääkirjoitus- ja poliittisten osastojen asiaksi. Niinpä kun seuraavassa puhutaan lehtien ilmaisemista näkemyksistä, tarkkaan ottaen ja virallisesti ne eivät ole sitä, koska asialla olivat käytännössä vain urheilusivut ja urheilutoimittajat. Näilläkin oli kuitenkin oma viiteryhmänsä ja aatteellinen taustansa eli edustamansa lehden yleinen maailmankatsomus takanaan.

Politiikan osalta varovaiset ei-kommunistiset lehdet

Suomalaisen lehdistön ei-kommunistisesta osasta voi sanoa, että se piti Neuvostoliiton ja Jugoslavian otteluja ennakoidessaan ja niistä raportoidessaan sordiinon päällä kaikesta muusta kuin ottelujen urheilullisesta puolesta. Poliitiikkaan ei viitattu ollenkaan tai hyvin kautta rantain. Toki on muistettava, että tätä ei ole syytä pitää pelkästään tietoisien reaalipoliittisen varovaisuuden aiheuttamana ratkaisuna: urheilusivuilla ei ollut tuolloinkaan tapana puhua politiikasta, eikä se ole ollut niissä mitenkään laajaa myöhemminkään. Urheilusivujen sekä kirjoittajat että lukijat ovat aina olleet aidosti kiinnostuneita nimenomaan urheilusta, ja urheiluun liittyvä politiikkaa löysi äärimmäisen harvoin tiensä lehtien muille osastoille.

Niinpä poliittinen näkökulma tuli esille ei-kommunistisissa lehdissä korkeintaan muutamissa lauseissa ja silloinkin yleensä hyvin viitteellisesti. Suorimpia politiikan huomioivia kommentteja oli sosialidemokratian *Kansan Lehdessä* sarkastinen maininta, että pelissä oli vastakkain kaksi maata, joiden urheilijoiden siviilivirat olivat nimellisiä, mutta ne antoivat mahdollisuuden olympiavalan vannomiseen. Lehti sanoi samalla suoraan, että molempien maiden urheilua johdettiin ”totalitäärisesti”.¹¹ Toisaalta tämä kommentti oli sikäli tasapuolinen, että se kyseenalaisti molempien joukkueiden amatööriyden. Se ei myöskään vienyt tarkastelua maiden vihamielisiin suhteisiin.⁷

Kokoomuslaisessa *Vaasa*-lehdessä mainittiin huhuna, että Neuvostoliitto olisi protestoinut maat vastakkain asettaneen arvonnin johdosta ja uhannut mielenosoituksellisesti vetäytyä kokonaan pois kisojen jalkapallosta. Heille oli kuitenkin ilmoitettu, että arvonta oli suoritettu olympialaissääntöjen mukaan, jotka jokainen osanottajamaa oli hyväksynyt etukäteen. ”Ovi suljettiin ja sillä se asia oli selvä.”¹²

On vaikeaa sanoa, oliko huhussa mitään perää. Muissa lehdissä ei ainakaan kerrottu tällaisesta tapauksesta. *Vaasan* antamassa kuvauksessa neuvostoliittolaiset näyttäytyivät joka tapauksessa kielteisessä valossa: valittamassa, haluamassa erioikeuksia, ja kuitenkin lopulta bluffaamassa ja nolauksen kohteena.

Kokoomuslaisen *Aamulehden* toimittaja oli kysellyt Neuvostoliiton joukkueenjohdon käsitystä siitä, että vastaan tulisi juuri Jugoslavia. Hän

sai hyvin niukan vastauksen, jonka mukaan arpa oli arpa, eikä siihen voinut sanoa mitään. Artikkelista ei käy ilmi sekään, oliko toimittaja tarkoittanut Jugoslavian poliittista hankaluutta vai sen asettamaa kovaa urheilullista haastetta.¹³ Sama epävarmuus koskee viittausta, jossa todettiin, että erotuomari saattoi joutua vaikean tehtävän eteen.¹⁴ Lukijalle jäi vapaus tulkita kummin vain.

Ensimmäisen ottelun lopputuloksen jälkeen *Hufvudstadsbladet* arveli, että Jugoslavia selviäisi toisesta ottelusta voittajana, ja käytti Neuvostoliitosta ilmaisua ”armeijajoukkue”. Samaten lehti kertoi neuvostoliittolaispelaajien osoittaneen ”vihdoinkin” spontaaneja ilon ilmauksia tasoitusmaalinsa jälkeen.¹⁵ Maininnat voi ymmärtää hienonhienoina ilmauksina neuvostojoukkueen tietystä robottimaisuudesta, mutta varovasti ne kyllä käärittiin. Toisen ottelun jälkeen lehden avustajan artikkelissa tuotiin esille jugoslaavien riemu voitosta ja neuvostoliittolaisten järkytys. Otsikkokin oli ”’Tito Tito’ på Ratina”. Tätä kaikkea ei kuitenkaan lähdetty mitenkään selittämään tai taustoittamaan:

Jugoslavernas glädje över triumfen var obeskrivlig. Spelarna slog volter på planen, klappade om varandra och supporters rusade in och bar ut sina idoler i gullstol. Inne i omklädningsrummet sjöngs det unisont den ena sången efter den andra och emellan verserna drog man en ramsa: ”Tito, Tito, Tito.” Spektaklet fortsatte i bussen som förde laget till hotell Emmaus, där en enkel segermåltid intogs.

I det ryska lägret rådde begravningsstämning. Inga spelare fick komma ut ur omklädningsrummet innan jugoslaverna hade avlägsnat sig. Spelarna satt tysta på bänkarna och väntade. När laget slutligen kom ut vägrade ledarna att uttala sig.¹⁶

Samaten kerrottiin Jugoslavian pelaajien halusta lahjoittaa voittopelin pallo Titolle. Pallo kuului Palloliitolle, mutta tämän sihteerin arveli, että pyyntöön voitaisiin suostua.¹⁷

Kansan Lehdessäkin kuvattiin Jugoslavian pelaajien riemua ja Neuvostoliiton pelaajien masennusta. Toisessa sävyssä kuin *Hufvudstadsbladet* kuitenkin mainittiin neuvostoliittolaisten poistuneen kentältä ”kaikkensa tehneenä hyvää joukkuekuria esittäen yhtenäisen joukkona”, aivan kuten Neuvostoliiton joukkue oli tehnyt aina muulloinkin. Maalaisliit-

tolainen *Savon Sanomat* ei kuvannut neuvostoliittolaisten käytöstä tapion hetkellä, mutta mainitsi paikalla olleiden jugoslaviaalaisten riemusta, jonka nämä olivat osoittaneet ”etelämaalaisella temperamentillaan”, ja Jugoslavian bussissa esitetyistä rytmikkäistä Tito-huudoista ja kansallislaulusta.¹⁸

Savon Sanomissa mainittiin myös uutistoimisto UP:n tietojen pohjalta erikseen pelin poliittinen merkitys jugoslaviaalaisille:

Jugoslavian tiistaina saavuttama olympiajalkapallovoitto Neuvostoliitosta muodostui erääksi vuoden huomattavimmista poliittisista tapahtumista Jugoslaviassa.

Kansanjoukot osoittivat äänekkäästi suosiotaan kaduilla sen jälkeen kun ottelun tulos oli julistettu suoraan Suomesta lähetetyssä radiosanomassa. Belgradin radio esitti tiistai-iltana tervehdyksen Jugoslavian joukkueelle onnitellen sitä voitosta.¹⁹

Mutta siitä, miksi näin oli, ei mainittu mitään.

Urheilulehti, joka muutoin keskittyi yleisen roolinsa mukaisesti artikkeleissaan ja analyyseissään pelkästään tapahtumien urheilulliseen puoleen, julkaisi sekin STT:n ja Reuterin lyhyen uutisen, jossa kuvattiin voiton aikaansaamaa suurta riemua ja juhlintaa Jugoslaviassa. Se julkaisi myös hyvin lyhyen uutisen reaktiosta Moskovassa: ”Moskovan radio ei kommentoinut Jugoslavian ja Neuvostoliiton välistä jalkapallo-ottelua tiistaina Tampereella. Se ilmoitti vain ottelun tuloksen.”²⁰

Aikalaiset osasivat kuitenkin epäilemättä liittää näinkin niukkaan tiedotuslinjaan omat merkityksensä.

Ainakaan neuvostoliittolaisten kohtaloa ei sääritelty. Toisen pelin osalta kaikkien ei-kommunististen lehtien pelilliset keuhut menivät muutenkin pelkästään Jugoslavialle, jonka paremmuutta pidettiin selvänä, ja neuvostoliittolaisten kovaotteisuus mainittiin useissa lehdissä kielteisessä sävyssä. *Turun Sanomissa* mainittiin yleisönkin alkaneen paheksua Neuvostoliiton kovaa peliä.²¹ *Helsingin Sanomien* toimittaja ihmetteli myös neuvostoliittolaisten kaavamaisuutta ja mielikuvituksen puutetta joukkueen joka lohkolla.²²

Mistään suomalaisesta vahingoniloisesta kansalaisjuhlasta ei kuitenkaan ollut kyse. Lehdistöstä päätellen se, että osa yleisöstä kantoi Jugoslavian pelaajia, pitää paikkansa, mutta nähtävästi tämä ei kuiten-

kaan koskenut suomalaisia, vaan Jugoslavian joukkueen omia avustajia ja kannattajia.²³ Kantajia ei mainittu yhdessäkään lehdissä suomalaisiksi. Muutenkaan ei kerrottu, että yleisö olisi ollut mitenkään erityisesti Jugoslavian puolella; ennemminkin tuotiin ilmi yleisön kannustaneen molempia joukkueita ja itse asiassa ensimmäisen pelin varsinaisen pelaajan lopussa Neuvostoliittoa, kun tämä jahtasi tasoitusta. Tähän ei kuitenkaan annettu mitään politiikkaan liittyvää selitystä, vaan sitä perusteltiin sillä, että yleisö halusi nähdä lisää – jatkoajan ja mahdollisesti uusintaottelun.²⁴

Samoin eräissä tutkimuksissa mainittu jugoslavalaisen pelaajan muisto otsikosta ”Tito 3 – Stalin 1” ei esiintynyt ainakaan tämän artikkelin pohjana olleissa lehdissä, joiden kattavuus oli kuitenkin varsin laaja.

Loppuottelusta Unkaria vastaan ei ole löydettävissä mitään poliittisia kannanottoja ei-kommunistisista lehdistä. Pääasiassa vain ylistettiin ja taivasteltiin pelin korkeaa, Suomessa ennen näkemätöntä tasoa. Tämä oli aivan samanlainen tapa käsitellä olympialaisten jalkapalloa kuin myöhemmin samana vuonna Martti Jukolalla Suuressa Olympiakirjassa: Jukolakaan ei maininnut mitään politiikasta, vaan kuvasi jalkapallon vain urheilun kautta ja kehui turnauksen tasoa.²⁵

Kommunistien eriseuraisuus

Kommunistilehdetkään eivät lähteneet varsinaisesti politisoimaan otte-
luja laajemmin, eivät ainakaan siinä mielessä, että olisivat kytkeneet ne suoraan ”titoismin” vastaiseen taisteluun. On itse asiassa luonnollista, että kommunistilehtienkin toimitukset tiesivät, että urheilusivujen lukijat olivat kiinnostuneempia itse pelistä ja urheilusta kuin politiikasta sen yhteydessä. Tässä suhteessa ei koskaan kannata olettaa edes totalitarismin vaikuttavan tai edes pyrkivän vaikuttamaan aivan kaikessa ja kaiken aikaa. Toki tarjoiltu todellisuus on yleensä vivahteettomampi kuin muilla. Esimerkiksi kommunistien ja kansandemokraattien poliittinen ja järjestöllinen päällekkäisyys oli näinä vuosina varsin selvää, ja tämä näkyi siinäkin, että niiden kahdessa tärkeimmässä lehdessä, *Työkansan Sanomissa* ja *Vapaassa Sanassa*, oli enimmäkseen samat artikkelit otteluista.

Kuitenkin kommunistilehtien kirjoitukset eroavat muusta lehdistöstä siinä, että politiikka tuli jollain tapaa useammin ja selvemmin esille, ja myös siinä, että myötätunnon suunta oli selvä. Tämä oli myös ilmeisen vastakkainen kuin suomalaisten valtaosalla. Kommunistilehdissä esiteltiin laajasti neuvostoliittolaisia urheilijoita, mukaan lukien jalkapalloilijoita, selitettiin neuvostojoukkueen suoritusta tappion jälkeen parhain päin ja vainuttiin suomalaisyleisön kannatuksessa Jugoslavialle jotakin epäilyttävää, neuvostovihamielisyyttä.

Ehkä poliittisin ja selvimmin marttyyrejä ja konnia maalaava kirjoitus ilmestyi jo ennen otteluita *Vapaassa Sanassa*. Kuten porvaripuolella *Vaasa*, sekin kertoi pyrkimyksistä saada ottelu peruutettua tai muutoin pilata se. Mutta sillä oli aivan päinvastaiset huhut kuin *Vaasalla*, sillä se väitti saaneensa tietoja Jugoslavian jalkapallojohtajien keskenään järjestämästä kokouksesta. Näiden tietojen mukaan nimenomaan Jugoslavia yritti päästä ottelusta irti. Lehden kielenkäyttö oli myös paljon väritetympää kuin *Vaasalla*:

Ei ole mikään salaisuus, että tämä ottelu on erikoisesti kiinnostanut kaikkia niitä piirejä, jotka rauhallisen olympiakilpailun sijasta haluaisivat tehdä tästä ottelusta likaisen poliittisen propagandatilaisuuden.

Neuvottelussa vaati eräs Jugoslavian joukkueen johtajista uhkaavalla äänellä jugoslavialaisilta pelaajilta takuutta [sic!] voitosta riippumatta siitä, millä keinoin voitto saavutettaisiin. Hän ilmaisi, että epäonnistuminen saattaisi aiheuttaa pelaajille ”epämiellyttäviä seuraamuksia”.

Neuvottelun tuloksena tehtiin suunnitelma, jonka mukaan pitäisi tehdä Neuvostoliiton joukkueen kaikille jalkapallon ystäville tunnettu ja ihailtu keskushyökkääjä Bobrov vaarattomaksi. Tämän suunnitelman toteuttaminen päätettiin jättää erään joukkueen varamiehistä erikoisesti valitun vähämerkityksellisen pelaajan tehtäväksi. Jugoslaavit tulevat tukemaan ja puolustamaan pelaaja ja mahdollisesti poistumaan jos tuomari Ellis poistaa hänet kentältä ra’an pelin johdosta.

Lehti antoi kuitenkin vihollisillekin sen verran arvoa, että ei maalannut aivan yleistä titolais-kapitalistista salaliittoa. Se tunnusti Ellisin olevan

tunnettu kokeneena ja objektiivisena miehenä, joka ei antaisi anteeksi tämän laatuista käytöstä. Mutta juuri siksi jugoslaviaalaiset olivatkin laatineet edellä mainitun suunnitelman. Kirjoituksen loppu yltyi paheksuvaan päätökseen:

Jokaiselle kunnialliselle urheilijalle on selvää, että tällainen suunnitelma karkeasti rikkoo olympialaista henkeä. Se voi syntyä sellaisten aivoissa, jotka haluavat väärinkäyttää ja vahingoittaa vilpittömiä urheilusuhteita omien epäilyttävien tarkoitustensa hyväksi. Tällaiset päämäärät ovat vieraita pääkaupunkiimme rehellisessä kilpailumielessä ja kansojen ystävyyden ja rauhan ylevän aatteen innoittamilla [sic!] kokoontuneille kaikkien kansojen urheilijoille.²⁶

Paikallinen *Hämeen Yhteistyö* koetti positiivisempaa lähestymistapaa. Se esitteli, kuinka Neuvostoliiton jalkapallojoukkueen jäsenet olivat ”tamperelaisten monien huomionsoitusten kohteena”. Kun katsoo lehden listaa joukkueen luona hotelli Tammerissa vierailleista lähetystöistä, huomaa kuitenkin heti, että kyse oli pelkästään kommunististen ja kansandemokraattisten järjestöjen edustajista. Lielahden ja Länsi-Tampereen Demokraattisten Naisten edustajat luovuttivat vielä kullekin pelaajalle itse valmistamansa, olympia- ja rauhanaihein kirjaillut taskunenäliinat. Ensimmäisen pelin jälkeen sentään mainittiin Tampereen Demokraattisten Naisten antaneen vastaavat liinat Jugoslaviankin pelaajille, mutta samassa uutisessa kerrottiin Neuvostoliiton pelaajien saaneen kukkia-kin.²⁷

Politiikka tuli esille myös *Hämeen Yhteistyön* urheilutoimittajan artikkelissa, jossa paheksuttiin sekä suomalaisen yleisön käytöstä otteluiden aikana että sitä, kuinka jugoslaviaalaiset olivat politisoineet pelin. Ensin mainittu näkökulma antoi myös aiheen omia kiittelevään, luokkatietoiseen kommenttiin:

Paikoitellen se oli suorastaan hävytöntä, epäurheilijamaisuudesta puhumattakaan. ”Ryssitelyä” kuului moneltakin taholta, samoin törkeyksiä neuvostoliittolaisten pelaajien joutumisesta Siperiaan ym. Hyh-hyh. Kylläpä on sivistymätöntä Suomen ”epäpoliittinen ja rehti” urheiluyleisö. Tavallisen työläisyleisön kunniaksi on kuitenkin mainittava että mainitunlaisten törkeyksien

esittäjät näyttivät kuuluvan tai ainakin luulevan kuuluvansa ns sivistyneistöön.

Jugoslavaliaisille osoitettiin lähinnä sarkasmia:

Jugoslavian paras pelaaja oli eittämättä kh Vukas, vaikka peliä seurannut saattoikin luulla sen olleen sellaisen herran kuin Tito. Jo pelin aikana kuului kehoitushuutoja tämännimiselle herralle ja pelin jälkeen kaikui pelaajien ja muiden heidän maamiestensä kuorolauluna: Tito-Tito-Tito. Muita sanoja siinä laulussa ei ollutkaan. Näyttivätpä muutamat suomalaisetkin oppineen nämä laulun sanat, koska liittyivät kuoroon mukaan. Tämä on kai sitä ”politiikasta vapaata” urheilua, jonka hurmiossa Berliinissäkin huudettiin: ”Hitler-Hitler”.

Tuntui muutoin siltä kuin olisivat muutkin jugoslaavit ottaneet ottelun neuvostoliittolaisia vastaan enemmänkin poliittisen kamppailun kuin urheilullisen voiton kannalta. Tämän käsityksen sai seuratessa jugoslavalaisen radioselostajan edesottamuksia. Selostaja tuppasi väkisinkin kumartamaan mainitessaan Titon nimen, kun sensijaan kirjainyhdistelmä SSSR päästettiin sellaisella puuskahduksella ja nokantuhahduksella kuin pahin sota olisi juuri syttynyt.

Sen sijaan oletus siitä, miten lopputulokseen suhtauduttaisiin Neuvostoliitossa, ei osunut ihan kohdalleen:

Neuvostopalloilijoista on sanottava että kotimaassaan varmaankin he saavat tunnustuksen *hyvästä*, sanon nimenomaan hyvästä taistelustaan jalkapallokentällä. Samalla kun he edelleenkin siellä suorittavat jokapäiväistä työtään, kuka sorvarina, kuka valajana tai teknikkona, he yhä täydellistyttävät taitoaan pelikenttien kestävinä ja horjumattomina taistelijoina.

Kommentti myös pönkitti myyttiä, että neuvostoliittolaiset urheilijat olisivat todellisia amatöörejä.

Sama toimittaja piti myös tärkeänä kommentoida väitteitä Jugoslavian selvästä paremmuudesta. Nimimerkki tunnusti Jugoslavian olleen parempi, mutta muistutti, että kahden ottelun maalit olivat sentään ol-

leet 8–6, joten tuskin kyse oli ylivoimasta. Jugoslavian peli oli ollut yleisöön menevää ja näyttävää, mutta ei se kuitenkaan ollut saanut kovin monta maalia enemmän kuin Neuvostoliitto.²⁸

Samaan Neuvostoliittoa puolustavaan näkökulmaan liittyi sekin, kuinka *Vapaassa Sanassa* ylistettiin Neuvostoliiton nousua tasoihin ensimmäisessä ottelussa. Se oli suoritus, joka haki vertaistaan ”jalkapallon monikymmenvuotisessa historiassa”.²⁹ Samoin lehti hehkutti Unkarin voittoa loppuottelussa kaikkein eniten, ja pahoitti mielensä, kun ruotsalaisissa lehdissä oli sen mukaan väheksytty Unkarin voittoa ja levitetty perättömiä tietoja Unkarin pelaajien saamista rahapalkkioista ja ylennyksistä armeijassa voiton jälkeen. ”Kateus ja harmi paistavat läpi tuollaisesta tekstistä, sama kateus, joka korpraalinnatsainen jalkapallo-Ruotsi tuntee saman lajin everstiä, Unkaria, kohtaan sen menestyksen johdosta”, lehti tuhahti. Sen mukaan Ruotsi sai kiittää onneaan pääsemisestä edes pronssille, sillä mitä todennäköisimmin Neuvostoliitto, Bulgaria, Italia ja ehkä Tanskakin olisivat voittaneet sen, jos olisivat päässeet samalle kentälle Ruotsia vastaan.³⁰ Eli jos eivät olisi pudonneet jouduttuaan jo aikaisessa vaiheessa parempia joukkueita vastaan kuin Ruotsi oli.

Tosin nimenomaan tämä Ruotsi-maininta ei ole merkki pelkästään kommunistisesta näkökulmasta. Martti Jukolakin kirjoitti *Suuressa Olympiakirjassa*, kuinka Ruotsi sai pronssimitalin ”monen paremman maan nenän edestä helpolla”.³¹

Silti on korostettava, että kommunistilehdissäkin kirjoitettiin olympiakisojen jalkapallosta huomattavasti enemmän urheiluna kuin politiikkana. Poliittisten kommenttien palstatila oli niissäkin hyvin pieni verrattuna pelin ja sen taustojen kuvaamiseen, vaikka sitä oli hiukan enemmän ja se oli värityneempää kuin ei-kommunistisissa lehdissä.

Lopuksi

Ainakaan olympiakisojen aikana suomalaiset lehdet eivät kiinnittäneet paljonkaan huomiota Neuvostoliiton ja Jugoslavian välisen ottelun poliittisiin ulottuvuuksiin tai lähteneet avaamaan sitä muutenkaan muiden kuin urheiluun liittyvien näkökulmien kautta. Pääasiana oli urheilu ja

ottelut itsessään; politiikan selvästi miellettiin kuuluvan lehtien muille osastoille. Vain kommunistilehdissä politiikka pilkisti muutaman kerran esille tavalla, jossa oli tunnistettavissa halu puolustaa oikeaksi katsottua asiaa ja ulottaa näkemys hyvistä ja pahoista sekä järjestelmien ansioista ja varjopuolista osaksi myös jalkapallokenttää. Mutta niissäkin politiikka oli urheilusivuilla varsin harvinainen vieras ja sen ilmaisu mietoa.

Muita jakolinjoja lehtien kirjoittelussa on hyvin vaikeaa havaita. Oli lehti sitten oikeistolaisen, keskustalaisen tai sosialidemokraattisen puolueen äänenkannattaja tai riippumaton, otteluista kirjoitettiin hyvin samanlaisella tavalla: mentiin täysin urheilu edellä. Kun vielä vastakkain oli ei-kommunistisin silmin katsottuna kaksi järjestelmäkysymysten osalta saman, kommunistisen, leirin edustajaa, ei peleistä edes olisi voinut saada vahvistusta oman järjestelmän suorituskyvyn todisteluksi. Sympatiat olivat mitä ilmeisimmin jugoslaavien puolella, koska Jugoslavia oli Daavid vastassaan Stalin-Goljat, mutta se ei ollut ”omia”.

Suomen ulkopoliitikalle yksi Jugoslavia-Neuvostoliitto- tai Tito-Stalin-ottelu jalkapallokentällä oli pieni asia. Mutta oletettavasti sen seuraamisessa oli pieni sordiino mukana: karhuun oli suhtauduttava kunnioituksella ennen peliä, eikä sen tappiota ollut syytä ilkkua (niin eivät tehneet edes Neuvostoliitolle kielteisimmät eli oikeistolaiset lehdet). Ulkomaisten lehtien tiedot suomalaisten riemusta ja samaistumisesta Jugoslavian joukkueeseen vaikuttavat liioitelluilta, kylmän sodan ilmapölyyn ja Neuvostoliiton vastaiseen viholliskuvaan liittyvältä ylidramatisoinnilta.

Ja toisaalta eihän siitäkään mihinkään päässyt, että Neuvostoliitonkin joukkue oli oikeasti hyvä. Se vain joutui parempaansa vastaan. Tämä oli se näkökulma, joka urheilusivujen lukijoita kaikkein eniten kiinnosti.

Viitteet

- 1 Richard Mills, Cold War Football: Soviet Defence and Yugoslav Attack following the Tito-Stalin Split of 1948. *Europe-Asia Studies*, Vol. 68, No. 10, December 2016, 1736-1758.
- 2 Mills 2016, 1747- 1751; Vesa Vares, Pallon herruus. Otava 2018, 219—223 ; Jonathan Wilson, *Behind the Curtain. Travels in Eastern European Football* (Orion Publishing Company 2006), 267.
- 3 Mills 2016, 1750 1753, 1754; Vares 2018, 223; Wilson 2006, 267.
- 4 Mills 2016, 1749—1751.
- 5 Mills 2016, 1742, 1743.
- 6 Mills 2016, 1747—1749.
- 7 Paasikiven päiväkirjat 15.7.1952, 549, 550, 17.7.1952, 551. —Paasikiven kokoel-massa hakemistot viittaavat sivujen sijasta palstoihin, joten tässä noudatetaan samaa käytäntöä.
- 8 Paasikiven päiväkirjat 6.8.1952, 557.
- 9 Paasikiven päiväkirjat 25.7.1952, 554.
- 10 Lehdet tätä artikkelia varten keräsi valt. yo Tanja Torkko.
- 11 *Kansan Lehti* 18.7.1952. Tampereellako jalkapallon moraalinen loppuottelu.
- 12 *Vaasa* 20.7.1952.
- 13 *Aamulehti* 19.7.1952. Neuvostoliiton joukkue jo Tampereella.
- 14 *Aamulehti* 20.7.1952. Hermot ja kovuus ratkaisevat Ratinassa.
- 15 *Hufvudstadsbladet* 21.7.1952. Sovjet vände 1-5 till 5-5 mot Jugoslaviens.
- 16 *Hufvudstadsbladet* 23.7.1952. ”Tito Tito” på Ratina.
- 17 *Hufvudstadsbladet* 24.7.1952. Juggarna vill ge Tito matchbollen.
- 18 *Kansan Lehti* 23.7.1952. Jugoslavia selvisi jatkoon; *Savon Sanomat* 22.7.1952. Jugoslavia kohti kultaa.
- 19 *Savon Sanomat* 23.7.1952. Jugoslavian o-voitto ”poliittinen tapahtuma”.
- 20 *Urheilulehti* 23.7.1952. Suurta riemua Jugoslaviassa. — Sama julkaistiin myös *Aamulehdessä* ja *Helsingin Sanomissa*.
- 21 *Turun Sanomat* 23.7.1952. 20,000 tamperelaista näki Jugoslavian voittavan 3-1.
- 22 *Helsingin Sanomat* 24.7.1952. Jugoslavia palloili kauniin ja ansaitun 3-1 voiton Neuvostoliitosta.
- 23 Näin mainitsi esimerkiksi *Kansan Lehti* (23.7.1952. Jugoslavia meni jatkoon.), *Suomen Sosialidemokraatti* 23.7.1952. Jugoslavia pudotti Neuvostoliiton!

- 24 *Aamulehti* 21.7.1952. Jugoslaviassa oli 5-1 johto, mutta Neuvostoliitto tasoitti; *Kansan Lehti* 23.7.1952. Jugoslavia selvisi jatkoon; *Suomen Sosialidemokraatti* 21.7.1952. Neuvostoliitto häviön partaalla!
- 25 Martti Jukola, *Suuri Olympiakirja* (WSOY 1952), 294—296.
- 26 *Vapaa Sana*. Luopuvatko Jugoslavit NL-ottelusta?
- 27 *Hämeen Yhteistyö*. Neuvostoliittolaiset jalkapalloilijat tamperelaisten monien huomionsoitusten kohteina, Dem Naiset muistivat molempia joukkueita.
- 28 *Hämeen Yhteistyö* Pieniä pyrähdyksiä pallon perässä.
- 29 *Vapaa Sana* 21.7.1952. Uskomatonta, mutta totta.
- 30 *Vapaa Sana* 3.8.1952. Jalkapallokulta meni Unkarin pustalle; *Vapaa Sana* 4.8.1952. Jalkapallon tilinpäätöstä.
- 31 Jukola 1952, 295.